

HOE SCHRIJF IK EEN HISTORISCHE TEKST?

SCHRIJVEN OVER DE LOKALE MUZIEK- EN SPEKTAKELCULTUUR VANAF 1800

De lokale geschiedenis van theater, dans, muziek en film spreekt tot de verbeelding. Of het nu gaat om het verhaal van een muziekvereniging, theatergezelschap, individuele artiest, of om de geschiedenis van een film-, theater- of concertzaal: het vindt allemaal een plaats onder de brede noemer ‘muziek- en spektakelcultuur’. Het analyseren van bronnenmateriaal over dergelijke thema's kan prachtige publicaties opleveren. Maar hoe begin je hieraan? Hoe overstijg je de klassieke kroniek van een vereniging of een persoon? Hoe formuleer je een boeiende vraagstelling? Hoe vind je de gepaste bronnen? En hoe bouw je een tekst op? We overlopen hier enkele tips die hopelijk de honger aanwakkeren om zelf met bronnen van muziek- en spektakelcultuur uit jouw lokale context aan de slag te gaan!

PERSPECTIEVEN OP DE SPEKTAKEL- EN MUZIEKCULTUUR SINDS 1800: VAN ONDERWERP NAAR ONDERZOEKSVRAAG

Spektakel- en muziekcultuur is doorgaans heel **sterk lokaal verankerd**. Ze wordt gedragen door lokale personages en kleurt het socioculturele leven van menig dorpen en steden. Denk maar aan de centrale positie van harmonieën, toneelverenigingen en polyvalente zalen in het dorpsleven of het belang van cultuurcentra, concert-, cinema- en theaterzalen in de steden. Vroeger hadden de jaarlijkse kermis(sen) met bijhorende spektakels een grote impact. Wat was de invloed van de oprichting van plaatselijke muzikateliers of academies voor muziek, woord en dans? Tegelijk hebben deze lokale praktijken en repertoires banden met een **bovenlokale en zelfs internationale context**.

Hoe kan je dat belang en die verbondenheid duiden? Indien je méér wil doen dan louter beschrijven

wat er gebeurde, kan je zoeken naar **drijfveren en mechanismen op artistiek, sociaal-cultureel, politiek, levensbeschouwelijk of commercieel vlak**. Je zoekt dan niet enkel naar het wat (het onderwerp), maar ook naar het hoe en waarom, en zelfs naar invloeden van of effecten op de context (de onderzoeksvraag). Voorbeeldvragen zijn: Waarom vond men dit aspect zo belangrijk? Waarom opteerde men voor deze praktijk en wat was de impact? Waarom koos men dit repertoire, hoe uniek was het en wat was de impliciete boodschap? Hoe verhiel men zich tot bepaalde partners of locaties en waarom? Wat leidde tot populariteit of verval? Grondige analyse en beschrijving van wat er ge-

Programmablaadje Vlaamsche Kermis Parochie St. Jozef, 1906. (Collectie Vliegende Bladen)

beurde is ook hier natuurlijk onontbeerlijk, maar het dient dan ter ondersteuning van de zoektocht naar nieuwe inzichten in hoe lokaal cultuurleven werkt. En die argumentatie kan op zijn beurt weer andere onderzoekers inspireren.

Je kan op die manier onderzoeken in welke mate de spektakel- en muziekcultuur een **gemeenschapsvormend karakter** had. Welke tradities werden hiertoe onderhouden of uitgevonden? Hoe werden banden gesmeed met andere groepen en netwerken, lokaal of (inter)nationaal? En welke grenzen werden opgetrokken? Waren de groepen met andere woorden exclusief of inclusief ten opzichte van vrouwen, personen van andere politieke kleur, nationaliteit, huidskleur?

Die gemeenschapsvorming kon een **politieke of levensbeschouwelijke dimensie** krijgen en een instrument worden ter mobilisatie of controle van groepen. Spektakel- en muziekcultuur geeft de gemeente én zijn bestuur uitstraling. Harmonieën luisterden officiële gelegenheden op en met de lokale academies kon men pronken. In de ‘officiële’ stadsschouwburgen werd de programmatie en uitvoering ervan nauwlettend opgevolgd door het lokale bestuur; militaire taptoes ondersteunden de disciplinerende van het leger en politieke en religieuze massaspektakels hielden de massa strikt in de leer. Anderzijds durft spektakel- en muziekcultuur wel eens heilige huisjes te slopen. Via subversie of protest stimuleerde ze meer dan eens **emancipatie en ontvoogding**. Denk maar aan de omkering van normen, waarden en sociale orde bij carnaval, de opstandige helden van het poppentheater, de protestliederen in het *café chantant*, de satire in de revue of het geëngageerde keldertheater.

Los van officiële cultuur of protest kon spektakel- en muziekcultuur ook met een **commerciële motivatie** tot stand komen. Denk maar aan de eeuwenoude kermiscultuur waarbij handel en vermaak vaak versmolten tot één attractief geheel met charlatans die wonderzalven aanprezen, marktzangers die de laatste nieuwtjes brachten of acrobaten en toneelspelers die in het zog van de markthandelaars van stad naar stad reisden. Met spektakel en muziek viel geld te verdienen. Dit bleek ook uit de aanwezigheid van diverse ‘huurschouwburgen’, waar lokale en rondreizende artiesten tegen betaling konden optreden, de populariteit van be-

paalde danszalen, de achterafzaaltjes van cafeetjes waar allerhande spektakels te zien waren en waarmee cliënteel werd gelokt, de populariteit van de cinema in de eerste helft van de twintigste eeuw en dit alles al dan niet verbonden aan een politieke kleur binnen een traditie van verzuiling. Onderzoek naar de historische oorzaken – technologische, economische, sociale, demografische? – van de enorme verschuivingen in dit commerciële landschap kan bijzonder boeiend zijn! Kortom, aan insteken voor uitdagende onderzoeksvragen geen gebrek binnen dit thema...

TIPS EN TRICKS VOOR HET VINDEN VAN LITERAATUUR EN BRONNEN: HOE BEGIN JE ERAAN?

Wanneer je op zoek bent naar inspiratie voor een boeiende onderzoeksvraag of een slimme aanpak, loont het de moeite de **gerelateerde geschiedschrijving uit binnen- en buitenland** na te pluizen, in boeken of artikelen. Zelfs wanneer dergelijke teksten geheel andere onderwerpen bespreken – een stad in plaats van een dorp, een ander land of een andere kunstdiscipline – leveren hun aanpak en argumentatie niet zelden ‘Aha!’-momenten op. Je kan er misschien ook bruikbare informatie uit halen over de ruimere politieke, culturele of economische context waarmee jouw casus vervlochten is. Veel boeiende analyses van muziek- en spektakelcultuur – of het nu gaat om muziekverenigingen of reizende artiesten – zijn uiteraard in het Engels of het Frans opgesteld. Maar ook in de publicatie *Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant* (zie achteraan) worden bijvoorbeeld veel van hoger beschreven perspectieven gecombineerd in toegankelijke thematische hoofdstukken over onder meer muziekverenigingen, koren, popmuziek, muziekonderwijs en theater- en dansmuziek. Andere voorbeelden van toegankelijke contextualiserende literatuur vind je in de lijst achteraan. Sla er zeker hun bibliografieën op na voor meer suggesties!

Foto Piste Nouveau Cirque Gent, 1895.
(Collectie Puttevils, Huis van Alijn)

Wil je verder zoeken, kan het magische ‘googelen’ heel wat opleveren, maar evengoed ook niet. Niet getreurd, want dit wil zeker niet zeggen dat er geen informatie beschikbaar is. Online zijn er meer **gespecialiseerde zoekmogelijkheden**, waarvan we er enkele achteraan hebben opgelijst. Naast de gecentraliseerde catalogi van lokale bibliotheken, hebben ook de universitaire bibliotheken een gezamenlijke zoekmachine. Internationaal probeert men titels te bundelen op www.worldcat.be. Vele recente boeken – en ook oudere bronnen – staan bovendien gedeeltelijk of integraal gratis ter beschikking op het internet. Je kan hen eenvoudig opzoeken en doorzoeken via onder meer Google Books, Amazon, DBNL, Gallica, Project Gutenberg of Archive.org. Via Google Scholar vind je ook veel titels van boeiende wetenschappelijke artikelen over tal van onderwerpen. Om ze te raadplegen moet je wel naar de bib. De collectieve catalogus van tijdschriften in Belgische wetenschappelijke bibliotheken heet Antilope. Je vindt er terug waar en welke jaargangen bewaard werden van hele specifieke tijdschriften. In de universitaire bibliotheken kan je vele tijdschriftartikelen ook digitaal bekijken en downloaden. Dat kan helaas niet van thuis uit, maar is zeker de moeite! De interessantste teksten zijn immers vaak de minder bekende...

Daarnaast wil je natuurlijk ook weten wat er al door

voorgangers over jouw dorp, regio of specifieke onderwerp werd geschreven (gepubliceerd of niet-gepubliceerd). De plaatselijke bibliotheek of heemkring zal zeker veel suggesties opleveren over lokale geschiedschrijving waarin je onderwerp rechtstreeks of zijdelings ter sprake komt. Daarnaast biedt Heemkunde Vlaanderen een rijke databank die duizenden titels van lokale artikelen bevat: de fameuze Artikelendatabank. Je kan deze artikelen vervolgens terugvinden bij de kringen, in lokale bibliotheken of erfgoedbibliotheken zoals de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

in Antwerpen. Ook heel wat conservatorium-bibliotheken en steunpunten bevatten interessante bibliotheken en documentatiecentra waar je al dan niet na afspraak terecht kan. Bewaar weliswaar steeds kritische afstand tot wat andere schreven en volg deze voorbeelden niet blindelings.

Om jouw eigen onderzoeksvraag kritisch te kunnen beantwoorden, heb je ook het juiste **bronmateriaal** nodig. Online kunnen hier fragmenten van te vinden zijn indien een instelling of particulier materiaal ter beschikking heeft gesteld. Een analyse van de (lokale) pers laat je toe om na te gaan waar men belang aan hechtte in bepaalde kringen, hoe men schreef over gebeurtenissen en – in mindere mate – wat er precies gebeurde. Recente pers en sommige oudere jaargangen kan je in digitale vorm raadplegen in vele bibliotheken, en via het portaal GoPress met je bibliotheekaccount. Voor de oudere pers kan je bij de digitale zoekrobot Belgica Press terecht, maar evengoed bij de diverse digitale collecties van erfgoedbibliotheken (thematische archieven en de Erfgoedbibliotheek Conscience in Antwerpen of de Koninklijke Bibliotheek in Brussel). Het voordeel is dat je deze pers makkelijk kan doorzoeken. ‘Offline’ vind je echter veel ruimere collecties. Hetzelfde geldt voor de bladmuziek (partituren): IMSLP biedt online toegang tot veel muziek, maar de bladmuziekcollecties van de conservatoria (onder meer Antwerpen en Brussel) herbergen nog andere schatten!

Heel wat lokale bibliotheken maken dossiers aan

met artikelen en informatie met betrekking tot het lokale verenigingsleven, personages of locaties. Maar veelal zal je ook op zoek gaan in de **archieven** die betrokken actoren zelf hebben aangelegd. Je wil immers graag de specifieke foto's, affiches, lidmaatschapsboekjes, ledenlijsten, correspondentie, opnames, liedteksten, toneelstukken, partituren... raadplegen die een rechtstreekse band hebben met de betrokken vereniging, persoon of plaats. Worden zij nog bewaard bij de vereniging of organisatie zelf, bij familie, of werd het versnipperd tussen diverse personen of locaties? Of heeft een lokale heemkundige kring, documentatiecentrum, museum, parochiearchief of gemeente- of stadsarchief er zorg voor gedragen (zie vaak rubriek 'Varia' of 'Feesten')? Neem zeker een kijkje bij Archiefbank Vlaanderen maar weet dat deze databank slechts een fractie van de bewaarde archieven bevat. Met wat creativiteit en volharding kan je ongetwijfeld nog boeiende (privé)collecties terugvinden met betrekking tot je onderwerp. Zo kan je biografische informatie opzoeken over diverse betrokken personen. Ook de archieven van andere actoren uit de gemeente kunnen waardevolle informatie bevatten: bevriende verenigingen, concurrerende theaters, organistoren van festivals, wedstrijden en diverse manifestaties. Daarnaast zijn er de archieven van de gemeenteadministratie met diverse notulen, statuten, briefwisseling, rekeningen, politiearchief, OCMW-archief. Tot slot kunnen archieven van de diverse hogere overheden nuttig zijn, indien subsidiedossiers of aanvragen voor de titel 'Koninklijke' werden ingediend (die laatste dossiers bevinden zich in het archief van het Koninklijk Paleis, een afdeling van het Rijksarchief).¹

Of misschien kan je het **bestaande persoons- of verenigingsarchief nog verder aanvullen**? Je kan (kopie van) verspreide archiefstukken (weer) bij elkaar brengen en bepaalde mensen interviewen om meer te weten te komen over bepaalde aspecten. Zij kunnen misschien ook documenten situeren en foto's van namen voorzien. De laatste jaren komen bovendien steeds meer vergeten historische foto's boven water aan de hand van digitale databanken. Bibliotheken en archieven investeren in 'beeldbanken' of 'erfgoedbanken' waarop ze foto's steeds vaker open en rechtenvrij ter beschikking stellen. Ook op sociale media worden (vaak oude) afbeeldingen, opnames en filmmateriaal gedeeld (bijvoorbeeld Pinterest, Youtube, Vimeo). Weet wel

dat dit geen duurzame manier is om materiaal te archiveren: voor tips in verband met het bewaren van bronnen consulteer je best een archivaris of de consultants van Heemkunde Vlaanderen.

Onderschrift: Binnenzicht in een café-chantant, ca. 1890-1900. (Collectie Arnold Vander Haeghen, Huis van Alijn)

OPBOUW TEKST: VAN INLEIDING TOT BIBLIOGRAFIE

Na het vele opzoeken komt het **schrijfwerk**. Voor velen is dit een lastige klus. Nochtans is dit de kans om je zoekresultaten met een publiek te delen en je werk te 'valideren'. Je geeft het zo een plaatsje in de wereld en voor je het weet kan je anderen inspireren. De vorm van de tekst die je uiteindelijk schrijft hangt af van de doelstelling die je wil bereiken. Mik je op een ruim publiek of een publiek van geïnteresseerde mensen met enige voorkennis? Wil je schrijven voor een bestaand lokaal tijdschrift of heb je een blog? Wil je een boek schrijven of deel je louter via sociale media jouw informatie?

Voor teksten die op een website terechtkomen gelden andere regels dan artikels in een tijdschrift. **Online teksten** worden immers anders gelezen: bovenaan moet alle relevante informatie staan, want naarmate de tekst vordert zwakt de aandacht van de lezer heel sterk af. Men spreekt ook wel van de *elevator pitch*: probeer bovenaan alle antwoorden op de vragen wie, wat, waar, wanneer en hoe mee te geven zodat dit alles leesbaar is in 30 seconden. Daarna kan je zaken meer uitdiepen met argumenten, achtergrond, detail en logica.

Helemaal achteraan kan je dan ten slotte nog enkele interessante feiten, extra inhoud of informatie toevoegen.

Indien je een artikel wil publiceren in een **gespecialiseerd tijdschrift**, geldt een andere opbouw. In de inleiding geef je aan op welke vraag je een antwoord zal poneren, welke antwoorden op de vraag reeds bestaan en wat daar tot op heden nog aan schortte. Vervolgens geef je de lezer inzicht in jouw methodiek: hoe ben je tot de gepresenteerde resultaten gekomen, welke archieven, databanken of personen heb je geraadpleegd en welke eventuele problemen kwam je daarbij tegen. Vervolgens ga je over naar het corpus van de tekst. Hier structureer je het verhaal volgens een logische opbouw en benadruk je de relevantie van je uiteenzetting. Tot slot vat je samen wat je kernideeën zijn, wat nog verder kan aangevuld worden en welke punten van discussie nog resten. Helemaal achteraan geef je in een alfabetische bibliografie weer welke literatuur je hebt geraadpleegd. Via voetnoten geef je in de tekst aan uit welke bronnen je bepaalde informatie haalt. Zo vermijd je dat je bepaalde zaken lijkt te ‘stelen’ van andere auteurs en wordt duidelijk uit welke bron welke informatie komt en welke resultaten en ideeën die van jou zijn.

Voetnoten en bibliografische verwijzingen kan je op diverse wijzen noteren. Je hebt bijvoorbeeld de MLA-stijl, Chicago-stijl, APA-stijl en bepaalde tijdschriften hanteren heel eigen auteursrichtlijnen voor het refereren. Wanneer je de vrijheid hebt om een voetnotenstijl te kiezen, zorg er dan voor dat je één stijl kiest en consequent deze stijl gaat toepassen doorheen de volledige tekst. Inmiddels bestaan ook diverse soorten gratis softwarepakketten (Zotero, Mendeley) die je helpen om je persoonlijke (online) bibliotheek bij te houden en kunnen gekoppeld worden aan je tekst-editor (bijvoorbeeld Word) om je voetnoten en bibliografie automatisch te genereren volgens een bepaalde stijl. Het is makkelijk om dergelijke bibliografieën online te delen, wat je in contact kan brengen met een internationaal netwerk van mensen met interesse in gelijkaardige literatuur en bronnen.

Onderschrift: Porseleinkaart Grand Théâtre Gent, 1843. (Collectie Universiteitsbibliotheek Gent)

BESLUIT

Bovenstaande tips zijn een greep uit de suggesties die gepresenteerd werden tijdens de cursusreeks ‘Hoe schrijf ik de geschiedenis van de lokale spektakel- en muziekcultuur’. Er bestaat niet zoiets als ‘dé lokale spektakel- en muziekcultuur’. Die is immers oneindig divers en net daarom heel erg boeiend. Dit heeft wel als gevolg dat er geen vast methodologisch stappenplan bestaat om de juiste bronnen met betrekking tot muziek of spektakelcultuur op een systematische manier te verzamelen. Die speurtocht is namelijk afhankelijk van zeer uiteenlopende situaties en contexten. Niettemin zijn er enkele inhoudelijke perspectieven op de drijfveren van en de relaties tussen mensen, groepen en plaatsen die je kunnen helpen een scherpere onderzoeksvraag te stellen. Die kan als wegwijzer dienen voor je onderzoek en bepaalt mee welke bronnen je nodig hebt. Met de aangeboden tips en tricks kan je alvast een weg zoeken in de diverse online databanken en bovendien bijzonder materiaal uit archieven op het spoor komen. Wanneer je dit gestructureerd aanpakt, kan je deze bronnen vervolgens interpreteren en verwerken in een heldere en goed opgebouwde tekst. Hiermee heb je hopelijk niet alleen de muziek- en spektakelcultuur voor je lokale context ontsloten, maar lever je meteen ook inspiratie op voor vele andere onderzoekers en geïnteresseerden.

VEEL SUCCES!

Staf Vos (CEMPER. Centrum voor muziek- en podiumerfgoed ipv Het Firmament) en Evelien Jonckheere (Universiteit Antwerpen)

LIJST

Enkele inspirerende overzichtswerken met bibliografie:

- E. Bruyneel, R. Herreman, A. Stynen en S. Vos, *Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant sinds 1800* (Leuven 2012).
- L.P. Grijp e.a. red., *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* (Amsterdam 2001).
- R.L. Erenstein e.a. red., *Een theatergeschiedenis der Nederlanden* (Amsterdam 1996).
- E. Jonckheere, *Kijklust en sensatiezucht. Een geschiedenis van revue en variété* (Antwerpen 2009).
- S. Vos, *Dans in België, 1890-1940* (Leuven 2012).
- G. Convents, *Van kinoscoop tot café-ciné : de eerste jaren van de film in België 1894-1908* (Leuven: Universitaire pers, 2000).
- L. Engelen, R. Vande Winkel & L. Van de Vijver, "Spektakelcultuur in de Lage Landen : naar een geïntegreerde en interdisciplinaire benadering." *TIJDSCHRIFT VOOR MEDIAGESCHIEDENIS*, 2017 20 (2), 1-3.

Op zoek naar bibliotheken en documentatiecentra?

Lokale bibliotheken, heemkringen en musea: www.bibliotheek.be, www.heemkundevlaanderen.be/heemkringen, www.heemkunde-vlaanderen.be/heemkunde-inartikels (Artikelendatabank) / (www.kbr.be/nl) Koninklijke Bibliotheek Brussel) /

Andere erfgoedbibliotheken:

o.a. www.consciencebibliotheek.be (Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience Antwerpen) en bibliotheken van archiefinstellingen of musea /

Universiteitsbibliotheken:

www.unicat.be, lib.ugent.be (UGent), limo.libis.be (KULeuven), www.uantwerpen.be/nl/bibliotheek (UAntwerpen), biblio.vub.ac.be (VUB) / Conservatoriumbibliotheken: Antwerpen (<https://www.libraryconservatoryantwerp.be/>), Brussel (<https://www.kcb.be/nl/Bibliotheek/Zoeken>), Leuven (www.luca-arts.be/lemmens), Gent (bib.hogent.be) / Bibliotheken & documentatiecentra van steunpunten: Kunstenpunt (ook opvoeringsdatabank, data.kunsten.be), OPENDOEK (Theaterbib, [www.opendoek.be/theaterbib](http://opendoek.be/theaterbib)), Danspunt (www.danspunt.be), VLAMO (www.vlamo.be), Koor&Stem (www.koorenstem.be/nl/) /

Op zoek naar relevante titels van boeken, kranten, tijdschriften en tijdschriftartikels?

Zie de online catalogi van de hoger genoemde instellingen / Tijdschriften- en krantencatalogi: Antilope (anet.ua.ac.be/opac/opacantilope), ABRAHAM (<http://www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be/databank/abraham>) / Titels van wetenschappelijke artikelen: scholar.google.be

Op zoek naar full-text (gedigitaliseerde) boeken, kranten en tijdschriftartikels?

Full-tekst literatuur of bronnen: o.m. books.google.com, www.amazon.com, www.dbnl.org, www.bibliomania.com, www.gallica.bnf.fr, www.gutenberg.org, www.archive.org, nl.wikisource.org / Digitale kranten online: Gopress, via <http://krantenarchief.bibliotheek.be/>, Belgica Press (<https://www.kbr.be/nl/belgica-press>)

Op zoek naar bladmuziek of partituren?

Online: imslp.org, zie ook www.muzikaalerfgoed.be/partituren-vinden/online-partituren en www.muzikaalerfgoed.be/partituren-vinden/offline-partituren

Op zoek naar archiefinstellingen?

www.archiefbank.be

EINDNOTEN

¹ Met dank aan Peter François (Conservator den AST – Streekmuseum Halle) die in zijn lezing 'Wie vindt, die zoekt verder. Speuren naar het verleden van je vereniging' (22 november 2014) een helder en didactisch overzicht gaf van de 'XII werken' die je moet vervullen in de zoektocht naar bronnenmateriaal over de lokale muziekverenigingen. Je vindt de presentatie op <http://www.muzikaalerfgoed.be/voor-muzikanten/kennisbank/620-xii-werken-om-het-verleden-te-hervinden?highlight=WylwZXRlcilImZyYW5cdTAwZTduaXMiLCJwZXRIciBmcm-FuXHUwMGU3b2lzIl0=>